

KIRIMLI SELİM BABA VE BAZI KUR'ÂN ÂYETLERİNE YÖNELİK TASAVVUFÎ YORUMLARI

Rafeq Hamood Najı Qasem*
Birol Yıldırım**

Özet

XVIII. asırda yaşamış Kırım'lı bir Türk mutasavvıfı olan Kırımlı Selim Baba'nın doğum yeri ve tarihi ile ilgili kaynaklarda her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kendisiyle ilgili tek bildiğimiz Kırımlı olmasıdır. Ailesi, şeceresi, evliliği ve çocuklarıyla ilgili de bir bilgimiz yoktur. Tahsil hayatını İstanbul'da tamamlayan müellifimiz kadılık mesleğini icra etmiştir. Bosna kadı vekilliğinde iken mesleğini terk edip, önce Şeyh Muhammed Efendi isminde bir zata intisab etti. Müşşidinin vefatından sonra Kesriyye'de Kâdirî şeyhlerinden Hüseyin Efendi'den tarikat eğitimini tamamlayıp, hilâfet makamına getirildi. Şeyhinin emriyle önce Üsküp'te daha sonra Selanik vilâyet sancağının merkez kazalarından olan Köprülü'de irşâd görevine başladı ve ömrünün sonuna kadar burada yaşadı.

Selim Baba yukarıda zikrettiğimiz iki eserinde Kur'ân-ı Kerim'in bir kısım âyetlerini mutasavvıfların işârî tefsirde dikkat ettikleri esaslar çerçevesinde tefsir etmiştir. Kendisi ehl-i sünnet ve'l-cemaat itikadına bağlı, vahdet-i vücûd anlayışına sahip meşhur bir âlimdir.

Anahtar Kelimeler: Kırımlı Selim Baba, Burhanü'l-Ârifîn, Miftâhu'l- Müşkilâti's-Sâdikîn, Tasavvufi Yorum

CRIMEAN SELİM BABA AND HIS SOFISTIC COMMENTS ON SOME VERSES OF THE QORAN

Abstract

There is no record about the place and date of birth of Selim Baba the Crimean who is a sufi Turkish Crimean who lived in the XVIII century. The only thing we know about him is the fact that he was a Crimean. We don't have information either about his family, genealogy, marriage or children. We found out that our author has exercised the profession of judge (also known as Kadi) for his whole lifetime in Istanbul. While he was working as the judge of Bosnia he quit his job, and first of all he was mentored by a person named Sheikh Muhammed Efendi. After the death of his mentor, he completed his studies of law under the teaching of one of the judge (kadir) sheikhs in Castonia and was brought to the Caliphate. Under the command of the sheikh, he took office (started his work of showing the true path) first in Skopje and later in one of central districts of the province of Thessaloniki called Veles and lived there until the end of his days.

Selim Baba, in two of the above mentioned books of his, commented some of the verses of the Holy Qu'ran which discuss or give a particular attention to the commentaries of the sufis. He, himself is linked to the faith community (congregation) known as the followers of sunnah and is a famous erudite who understands the principle of unity of existence.

Keywords: Selim Baba the Crimean, Burhanü'l-Ârifîn, Miftâhu'l-Müşkilâti's-Sâdikîn, Mystical Comment

* Dr.

** Dr. Öğretmen, MEB, birolyildirim97@hotmail.com

I. Kırımlı Selim Baba: Hayatı ve Eserleri

Hayatı

Selim-i Dîvâne XVIII. asırda yaşamış Kırım'lı bir Türk mutasavvîf şairidir.¹ Kaynaklarda “Şeyh Selim Kırımî, Kırım'lı Selim Baba, Selim el-Kadirî el-Kırımî el-Alevî” künyeleriyle anılan şöhretli bir Kadirî müşdidir.² Kaynaklarda doğum yeri ve tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte onun Kırım'lı olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Bunun yanında ailesi, şeceresi, evliliği ve çocuklarıyla ilgili bilgiye de rastlanılmamaktadır. Tarîkat-ı Kâdiriyye büyüklerinden ve âşıklardan bir zattır. İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra Kadılık mesleğine girmiştir. Bosna kadı vekilliğinde iken mesleğini terk edip, evvela Şeyh Muhammed Efendi isminde bir zata intisab etti. Ve müşdidinin vefâtından sonra gördüğü manâ üzerine; Kesriyye'de Kâdirî şeyhlerinden Hüseyin Efendi'den tarîkat eğitimini tamamlayarak, hilâfet makamına getirildi. Şeyhinin emriyle evvela Üsküp'te daha sonra Selanik vilâyet sancağının merkez kazalarından olan Köprülü'de irşâd görevine başladı ve ömrünün sonuna kadar burada yaşadı. 1170/1756 tarihinde irtihâl eyleyip yapımına muvaffak olduğu dergâha defnedildi.³

Eserleri

Selim Baba el-Kırîmî el-Kadirî'nin tasavvufa ait Türkçe, “*Burhanü'l-Ârifîn*”⁴ ve “*Necâtü'l- Ğârikîn*”⁵ ve “*Miftâhu'l- Müşkilâti's-Sâdikîn Âdâbu Tarîki'l-Vâsilîn*”⁶ isimli iki eseri bulunmaktadır.

¹ Anonim, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İst., VII, 497.

² Kırımlı Selim Baba'nın kadirî müşdi olduğu bilinmektedir. Ancak Mustafa Özdamar, *Dersâdet Dergahları* (Mustafa Özdamar, *Dersâdet Dergahları*, Kırk Kandil, İst., 1994, s.231) isimli eserinde “Selim Baba Nakşî Dergahı” başlığı ile vermiş olduğu bilgilerin Kırımlı Selim Baba'ya ait olmadığını belirtmek isteriz. Selim Baba'nın önce Üsküp'de daha sonra ömrünün sonuna hadar Selânîk yakınlarındaki Köprülü'de halkı irşad vazifesini ifa etmiş olduğu bilinmektedir.

³ Şeyh-i Köstendilli Süleyman Efendi, *Bahru'l-Velâye*, Süleymâniye Kütüphanesi; H.Hüsnu Paşa 579/1, ts., vr.192a-194a; İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-Zunûn*, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1972, I, 178; a.mlf., *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l- Musannifîn*, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1951, I, 490; Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İst., 1333, I, 86-87; a.mlf., *İdare-i Osmanîyye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, Matbaa-i Orhaniyye, İst., 1335, s.4-5; a.mlf., *Osmanlılar Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, haz. Mehmet Sarı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.10-11; a.mlf., *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yayınları, İst., ts., I, 188; Kırımlı Selim Dîvâne, *Miftâhu Müşkilâti'l-Ârifîn ve Âdâbu Târiki'l-Vâsilîn: Tasavvufî Sorulara Cevaplar*, haz. Mustafa Tatçı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1996, s.11-12.; Çelik, İsa, *Vuslata Davet*, İnsan Yayınları, İst., 2004, s.15; *Evlîyâlar Ansiklopedisi*, İhlas Gazetecilik, İst., 1992, X, 224; Birol Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, Erzurum 2016, s. 33, s. 183.

⁴ Mehmed Ali Kırboğa, *Kâmûsu'l-Kütüb ve Mevzûati'l-Müellefât*, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1974, I, 257.

⁵ Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-Zunûn*, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1972, I, 178.

⁶ Bağdatlı İsmail Paşa, a.g.e., II, 528., Kırboğa, a.g.e., I, 333.

a. *Burhânu'l-Ârifîn ve Necâtü'l-Ğârikîn*.

1. Muhtevası:

Burhânu'l-Ârifîn ve Necâtü'l-Ğârikîn, Kırım'lı Selim Baba'nın en önemli eseridir. Bu eser gerek muhtevası, gerek hacmi yönüyle bir tasavvuf klasiği sayılabilir. Selim Baba bu eserini “tevhîd” meselesinin halk ve mutasavvıflar indinde nasıl anlaşılması gerektiğini izah etmek üzere kaleme almıştır.

2. Nüshaları:

Bu eserin tesbit edilen otuz nüshasından yedi tanesi şunlardır:

1. Selim Ağa Kütüphanesi; Hüdâyi Efendi, No: 671'de kayıtlı nüsha. 43 varak, 21 satır. Sayfa kenarlarına çift kırmızı çizgi çekilmiştir.

2. Süleymâniye Kütüphanesi; Hacı Mahmûd Efendi, No: 2912'de kayıtlı nüsha. 59 varak, 14 satır, nesih.

3. Süleymâniye Kütüphanesi; Hacı Mahmûd Efendi, No: 2679'da kayıtlı nüsha. 40 varak, 21 satır, müstensih Mehmed Hakî, nesih.

4. Süleymâniye Kütüphanesi; Hacı Mahmûd Efendi, No: 2999'da kayıtlı nüsha. 76 varak, 17 satır, nesih.

5. Süleymâniye Kütüphanesi; Hacı Mahmûd Efendi, No: 2912'de kayıtlı nüsha. 59 yaprak, 14 satır, nesih.

6. Süleymâniye Kütüphanesi; H. Hüsnü Paşa, No: 781'de kayıtlı nüsha. 44 varak, 13 satır, rik'a.

7. Süleymâniye Kütüphanesi; Esâd Efendi, No: 1409'da kayıtlı nüsha. 46 varak, bb. satır, nesih.

a. *Miftâhu Müşkilâti's-Sâdikîn Âdâbu Tarîki'l-Vâsilîn*

1. Muhtevası

Çoğu nüshalarında *Miftâhu Müşkilât* olarak geçen bu eser tasavvufî bir şerhtir. Mehmed Şemseddin Efendi bu risâlenin, Niyâzî-i Mısırî'ye ait “Müşkilim var ey Hak dostları eylen reşâd” mısralarıyla başlayan gazelinin şerhi olduğunu söylemekteyse de müellif, esere girişinde asıl yazılış gayesini ve muhtevasını şu şekilde ifade etmektedir: “Bu eser, evliyâullâhın âdâbı, itikadı, sülûku, tevhidi ve Hak'la kıyımları ve halkla muameleleri nasıldır bunu açıklamak için telif edilmiştir. Kendi vücûdlarında bulunan ubdiyyet ve uluhiyyeti birbirlerine perde etmemek için neler gereklidir. Halk yüzünde zuhur eden Hak ise ya halk kimdir yahut Hak halk ise ya Hak kimdir ve arif-i billah halkın sıfatı ile Hakk'ın sıfatını birbirinden ayırınca halkın sıfatı ne demek ve Hakk'ın sıfatı ne demektir. Bu soruların cevabını bir bir yazıp “*Miftâhu Müşkilâti's-Sâdikîn Âdâbu Tarîki'l-Vâsilîn*” ismini verdim.”⁷

⁷ Selim Kırımî, *Miftâhu Müşkilât*, Süleymâniye Kütüphanesi; Hacı Mahmûd Efendi 3016 vr.1b-2a.

Bu eserin tesbit edilen on dört nüshasından yedi tanesi şunlardır:

1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi; T.272 numarada kayıtlı bulunan nüsha. 33 varak, 17-18 satır. Müstensih: Muhammed Arif.
2. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi; T.68'de kayıtlı bulunan nüsha. Mecmua içinde olup, 76-104 varaklar arasında, 21 satır, 29 yapaktır. Müstensihi ve istinsâh tarihi yoktur.
3. Taksim Atatürk Kitaplığı; Osman Ergin Yazmaları, 358 nolu nüsha. 34 varak, 21 satır, nesih.
4. Taksim Atatürk Kitaplığı; 1284 numarada, K.40 içerisinde, 249-301 varakları arasında, Ahmed Rıza tarafından istinsâh edilmiş olup 126b-152 numaralı mikrofilmi vardır.
5. Taksim Atatürk Kitaplığı; Belediye K.548 nüshası, 39 varak, 17 satır, rik'a.
6. Taksim Atatürk Kitaplığı; Belediye K.458 numarada kayıtlı, sonu eksik, 36 yaprak, küçük ebatlı, yazı, nesih.
7. Fatih Millet Kütüphanesi; Şry.817/1 numarada kayıtlı nüsha. Ta'lik taklidi, 1-43 varakları arasındadır.

II. Selim Baba'nın “*Burhanü'l-Ârifîn ve Necâtü'l-Ğarikîn*” ve “*Miftâhu'l- Müşkilâti's-Sâdikîn Âdâbu Tarîki'l-Vâsılîn*” İsimli İki Eserinde Bazı Kur'ân Âyetlerine Yönelik Tasavvufî Yorumları

Bu çalışmamızda, Kadirî tarikatı şeyhi Kırım'lı Selim Baba'nın “*Miftâhu Müşkilâti's-Sâdikîn Âdâbu Tarîki'l-Vâsılîn*” ve “*Burhânu'l-Ârifîn*” isimli iki eserinde ele almış olduğu âyet-i kerîmelerin tasavvufî tefsirlerini inceleyerek okuyucularımızı bilgilendirmeye çalışacağız.

Kırımlı Selim Baba'nın Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini tefsir örneklerine geçmeden önce tasavvufî tefsir ile alakalı olarak birkaç hususa değinmek yerinde olacaktır. Tasavvufî tefsir, tefsir çeşitlerinden birisidir. Bu tefsirler Kur'ân-ı Kerîm'in zâhirinden öte gizli işaretler olarak tasavvuf erbabına malum olan ve zâhirî mana ile çelişmeyen tefsirlerdir.⁸ Tasavvuf biri amelî, diğeri nazarî olmak üzere iki kısma ayrılır. Birincisi zühd hayatı yaşamakla gerçekleşirken, diğeri ise araştırma yapmak ve öğrenmekle elde edilir. Her iki kısmın görüşlerine uygun olarak iki tefsir anlayışı doğmuştur.⁹

1- İşârî Sûfî Tefsir: Yalnız sülûk erbabınca bilinen ve zâhir manâsıyla bağdaştırmak mümkün olan, bir takım gizli manâlara ve işaretlere göre Kur'ân-ı

⁸ Muhammed Hüseyin Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, I-II, Dâru'l-Kalem, ts, Beyrut, II, 352; Güllüce, Hüseyin, *Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî, Ötüken Neşriyat İst., 1999*, s.31.

⁹ Zehebî, *a.g.e*, II,339; Ateş, Süleyman, *Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri*, Sönmez Neşriyet, İst., 1969, s.13; Güllüce, *a.g.e*, s.31.

Kerîm’i tefsir etmektir. Bu çeşit tasavvufî tefsirler sûfînin şahsi fikirlerine değil, bulunduğu makama göre, kalbine doğan ilham ve işâretlere dayanır.¹⁰

2- Nazarî Sûfî Tefsir: Kur’ân-ı Kerîm’in bazı nazariyelere ve felsefî görüşlere uygun bir şekilde açıklanmasıdır. Bu tefsirler Kur’ân’a kendi perspektiflerinden bakmış ve ona göre yorumlamışlardır.¹¹

Genellikle Ehl-i Sünnet âlimleri Kur’ân-ı Kerîm’in zâhir manası yanında bâtınî bir takım manâlarının da olduğunu kabul etmektedirler. Zâhir manânın dışında hiçbir manâ olmadığını iddia eden zâhirîlerdir. İbn-i Teymiyye (ö.728/1327) bunlara yakın bir yol tutmuşsa da, bâtın manâyı tamamen inkâr etmemiştir.¹² Kur’ân-ı Kerîm’in zâhirî anlamı mücerret Arapça mefhumudur. Bâtınî anlamı da, lafızlar ve terkipler arasında kastedilen meknûn ve mestur manâlardır.¹³

Özetle Kur’ân-ı Kerîm lafızlarının zâhirî anlamı, onun “ ne diyor?”; bâtınî anlamı ise, “ne demek istiyor?” sorusunun karşılığıdır. Daha açık bir ifâde ile usûl-i fıkhîta kullanılan “dâll bi’l-işâre”nin¹⁴ karşılığı, tasavvufta “işârî yorum” olarak kullanılmıştır. Bu nedenle de sufî harekete ait Kur’ân-ı Kerîm tefsirine “işârî tefsir okulu” adı verilmiştir.¹⁵ Kur’ân-ı Kerîm’in zâhirini anlamak için, Arapçayı iyi bilmekten başka bir şeye ihtiyaç duyulmaz. Fakat bâtın manâyı anlamak için yalnız Arapçanın kurallarını bilmek yetmez. Allah Teâlâ’nın kalbe atacağı bir nûra basirete ve nüfûza ihtiyaç vardır. Bâtın manâ Kur’ân-ı Kerîm’in lafzının işâret ettiği manâ dışında bir şey değildir. Ancak kuvvetli bir nüfuz ve manevî bir nûr ile anlaşılabilir.¹⁶

Allah Teâlâ, Yüce kitabında kullarına bol bol zâhir ve bâtın nimetler verdiğini dile getirir (Muhammed, 47/4). Buna göre bizzat kendisi nimetlerin en yücresi olan Kur’ân-ı Kerîm’in de, zâhirî lafzî anlamına mukâbil, derûnî anlamları adı geçen nimetlerin en has, en saf ve katıksız olanıdır; varlık hakkındaki doğrudan bilgidir. İnsanların kalplerinde, bu idrâk merkezi ile hakikat arasında oluşan perdeler, engeller de ancak bu sedefler içindeki inciler misâli olan işârî, kalbî ve vehbî bilgilerle çözülebilecek, bu sayede insan yüce oluş mertebeleriyle yüz yüze gelme imkânına kavuşacaktır.¹⁷

Bâtınî manânın sahih olabilmesi için şu dört şartın bulunması hususunda İslâm âlimleri ittifak etmişlerdir:

1. Bâtın manânın, lafzın zâhirî manâsına aykırı olmaması.

¹⁰ Zehebî, *a.g.e*, II,352; Ateş, *a.g.e*, s.13; Güllüce, *a.g.e*, s.31.

¹¹ Zehebî, *a.g.e*, II,352; Ateş *a.g.e*, s.13, Güllüce, *a.g.e*, s.31.

¹² Ateş, *Ateş a.g.e*, s.14; Ateş, Süleyman, *İşârî Tefsir Okulu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ank., 1974, s.20; Güllüce, *a.g.e*, s.33.

¹³ Ateş, *Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri*, s.24, Güllüce, *a.g.e*, s.33.

¹⁴ Dâll bi’l-işâre: Üç çeşir delâletten biriyle sevk edildiği mananın gayrisine, yani söylenince maksûd-i aslî olmayan bir manaya delâlet eden lafızdır. (Bilmen, Ömer Nasûhi, *Hukûk-i İslâmiyye ve İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen Yay., İst., 1976, I, 23.)

¹⁵ Kırca, Celal, *Kur’ân’a Yönelişler: İlimler ve Yorumlar Açısından*, İst., 1993, s.138; Güllüce, *a.g.e*, s.33.

¹⁶ Ateş, *Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri*, s.25.

¹⁷ Pierre Lory, *Kaşânî’ye Göre Kur’ân’ın Tasavvufî Tefsiri*, çev., Sadık Kılıç, İnsan Yay., İst., 2001, Sunuş, s.9.

2. Başka bir yerde bu manânın doğruluğunu teyid edecek başka bir şahit bulunması.

3. Bu manaya şer'î ve aklî bir muârizin bulunmaması.

4. Bâtın mananın tek mana olduğunun iddia edilmemesi.¹⁸

Şu hususa da dikkat edilmelidir; asıl gayesi Kur'ân-ı Kerîm'in zâhirini tamamen inkâr etmek ve bu suretle dini kökünden yıkmak olan bâtinî tefsirler¹⁹ ile tasavvufî tefsir yapan müfessirlerin Kur'ân âyetlerine vermiş olduğu bâtinî manayı birbirine karıştırmamak gerekir.

Bâtinî yorum getirmek için gerekli şartları hâiz olduğuna inandığımız Kırımlı Selim Baba'nın her ne kadar tasavvufî bir tefsiri yok ise de, O, "*Burhânu'l-Ârifîn*" ve "*Miftâhu Müşkilâti's-Sâdikîn ve Âdâbu Tarîki'l-Vâsılîn*" adlı iki eserinde de tasavvufî tefsir örnekleri vermiştir. Selîm Baba, Kur'ân-ı Kerîm'in bâtinî manâsının bulunduğunu bildiren Peygamberimizin hadîs-i şerîflerinden deliller getirir ve bunun yanısıra bâtinî izâhlar da yaparak örnelemeye çalışır.

Peygamber (s.a.v) şöyle buyurur: "*Kur'ân'ın bazısı bazısını tefsir eder.*" "*Kur'ân'ın bâtinî manâsı vardır. O bâtinin dahi bâtinî vardır, tâ yedi bâtinâ dek.*"²⁰

Allah Teâlâ şöyle buyurur: "*Biz cinleri ve insanları ancak ibâdet etmeleri için yarattık*" (Zâriyât, 51/56). İbâdetten murâd ise nefisini bilip Rabbisini bilmektir. Nitekim Peygamber (a.s) buyurur: "*Nefisini bilen Rabbini bilir.*"²¹ Yanî bir kimse nefisini bilse gerçekten o kimse Rabbisini bilir demektir. Bu âyet-i kerîmeden ve bu hadîs-i nebevîden anlaşıldı ki; bu halk nefisini bilip Rabbisini bilmek için yaratıldı. Öyle ise nefisini bilmek nicedir ki, bir kimse nefisini bilse Rabbisini bilmiş ola. Bu hadîs-i şerîfin zâhirî manâsını ulemâ-i zâhir şöyle tefsir etmişlerdir: Nefisini bilmek odur ki, bir kimse kendinin âciz ve nâkıs olduğunu bilse, o kimse Rabbisini bilmiş olur demişlerdir.

Bu hadîs-i şerîfin manâsı böyle ise, dünyâda hiç nefsin âciz ve nâkıs olduğunu bilmeyen bir kimse yoktur. Bu âyet-i kerîme ve bu hadîs-i şerîfin bâtinî manâları; nefisini bilmek odur ki, gazap, hased, kibir, kin, şehvet, riyâ, ucub, gaflet, dünyâ sevgisi, ahiret sevgisi gibi yasaklanan şeyler ki, nefsin tabîatından ve hevâlarından ve ahlâk-ı zemîmeden her ne ki var ise, tamamını bırakıp, kendini temizleyerek, pâk olup, yaramaz huyların hiç eseri kalmayıp, "*Allah'ın ahlakı ile ahlaklanınız, onun sıfatlarıyla sıfatlanınız*"²² hadîs-i şerîfi gereğince iyi huy ile huylanın ve iyi sıfat ile sıfatlanın. Bu hadîsten murâd Muhammedî ahlaktır.

Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: "*Gerçekten sen, yüce bir ahlak üzerindesin.*" (Kalem, 68/4) Yani Hak sıfâtı ile sıfatlanın dediği; Hakk'ın sıfâtı âdemdir. Yanî

¹⁸ Ateş a.g.e, s.25.

¹⁹ Ateş a.g.e, s.28.

²⁰ Benzeri hadîs için bakınız. ez-Zebidî, *İthaf*, V, 114.

²¹ Nureddin Ali b. Muhammed b. Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahbâril Mevzûa*, tah. Muhammed es-Sebbâğ, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1391, s.351, (Hadîs no: 506). İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Müessesetü'r-Risâle, 4. bs., Beyrut, 1405, II, 343. İbn Arabî, bu hadîs rivâyet yoluyla sahîh olmasa da bizim katımızda keşfen sahîhtir. Nevevî, "sahîh değildir" demiştir; Çelik, a.g.e, s.48.

²² Kaynağına ulaşamadım.

yaramaz huy olan, hayvanî huydur. Muhammedî ahlak da âdem huyudur. Âdem sıfâtı ile sıfâtlanın demektir. Yanî hayvanlıktan çıkıp âdem olup, Hak sıfâtı üzere olun demektir. Hakk'ın sıfâtının âdem sıfâtı olduğunu Peygamberimiz (a.s) haber verip buyurur: “Allah Teâlâ Âdemi kendi sûretinde yarattı. Yani mükemmel olan rahmet sıfâtı üzerine yarattı.”²³ Yanî Allah Teâlâ âdemi kendi sıfât-ı kâmileşi üzerine yarattı demektir. Şimdi bu âyet ve bu hadîs-i şerîfin hakikat manâları budur ki, yaramaz huylar, hased, kin, kibir, riyâ, şehvet bunlar hayvanî huylardır. Bir adamda bu hayvanî huylar varsa o adam adam değildir, henüz hayvandır. Ve hulk-u Muhammedî ki, iyi huylardır. Bir adam ki, yaramaz huyları terk edip iyi huy ile huylanır ise o kimse adam olup ve hem Hak sıfât olur demektir.²⁴

Şimdi insan tarîkate girip hakîkata vâsıl olmazsa ona insân-ı kâmil demezler. Hakîkatta hayvan onlardır. Bârî Teâlâ Hazretleri onların hakkında: “Andolsun, biz cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar” (A'râf, 7/179) buyurdu. Yanî bâtinî manâsı demektir ki, şu kimseler ki, dünyâya gelip dünyâ malına muhabbet edip bizi unuttular mala ve makama taptılar. Nefislerini muhâsebe ve terbiye etmeğe çalışmayıp hayvanlar gibi yemeğe, içmeğe ve şehvete meyilli olup bizim sırrımızdan ve hikmetlerimizden gafil ve mahrûm kaldılar. Yanî nefislerini ve ulûhiyyet sırrını bilemediler. Onlar hayvan gibidir. Belki hayvandan daha azgındır. Zîrâ hayvanda hased, kibir, kin, garaz ve buğz yoktur. Sûreti insan olup, hayvanî huy ile ahlaklanan, hakîkata vâsıl olmamakla ahlakı hayvan ahlakı olanlarda bu yaramaz huylar vardır. O sebepten onlar hayvandan da azgındır diye buyruldu.²⁵

Bir adam ki, yaramaz huyları terk edip iyi huy ile huylanır ise o kimse adam olup ve hem Hak sıfât üzere olur demektir. Bir kimse yaramaz huylarını terk edip iyi huy ile huylanıp, “Dünya ahiret ehli için haramdır, ahiret, dünya ehli için haramdır, dünya ve ahiret her ikisi de Allah ehli için haramdır”²⁶ hadîs-i şerîfi gereğince dünyâ ve ahiretin muhabbetlerini terk edip gönlünde Hakk'ın fikrinden gayri fikir ve onun muhabbetinden gayri muhabbet koymayıp tamamen Hakk'ın gayrisini terk edip, kendi nefisini nefs-i kül'de fânî ve nefs-i küllî dahi Hak'ta fânî ve yok olduğunu bilmeli ve görmelidir. “Yeryüzünde bulunan her şey fanidir. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin varlığı bakidir” (Rahmân, 55/26-27) âyeti gereği kendinin ve cümle yaratıkların vücûdunu Allah Teâlâ'nın zâtının deryâsında fânî ve Hak'la bâkî olduğunu görmelidir. “Allah her şeyi kuşattmıştır.” (Fussilet, 41/54) âyetine göre, eşyâda Hakk'ın her şeyi kuşattığını görüp ve eşyâ dahi aradan kalkıp Hakk'ın bekâsını ayne'l-yakîn müşâhede edip “O evveldir, ahirdir, zâhirdir, bâtındır.” (Hadîd, 57/3) sırrı aşikâr olur.

²³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, Dâru ibni Kesir, 5. bs., Dimeşk, 1414, İsti'zan, 1, (V, 2299); İmam Nevevî, *Şerhu Müslim*, Dârü'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411, XVII, 178.

²⁴ Selim Kırımî'nin *Burhânu'l-Ârifîn* isimli eseri bundan sonra Burhân, olarak verilecektir, vr. 3a-3b; Çelik, a.g.e, s. 48.

²⁵ *Burhân*, vr. 9b; Çelik, a.g.e, s.98

²⁶ Aclûnî, a.g.e., I, 493, (Hadîs no: 1314).

“Her nereye yönelirseniz Allah'ın vechi oradadır.” (Bakara, 2/115) âyetinin hakikati ortaya çıkar. Yanî evvel de, âhir de, zâhir de, bâtın da Hakk'ın vücûdundan gayri bir şey olmayıp, yüzünü her nereye döndürsen Hakk'ın yüzüdür diyerek, kendinin sırrını ve cümle yaratıkların arızî ve gölge vücûdunun yok olduğunu bilir ve gönül gözüyle görür. Ne ben varım ve ne mahlûk vardır, cümle vücûdun ve varlığın hakîkati ancak Hakk'ındır diyerek kendinin ve cümle mahlûkun vücûd varlığının fânî, hayal ve gölge gibi olduğunu müşâhede eder.²⁷

Nitekim gölgenin asâleten vücûdu olmayıp kıyâmı, hareketi, vücûd ve varlığı sahibinindir. Bir misal de aynanın içinde görünen sûretin asâleten vücûdu, hareketi ve varlığı olmayıp o sûretin vücûdu, hareketi ve varlığı aynaya bakan şahsın olduğu gibi bütün vücûd ve varlığın hakîkatinin Hakk'ın olduğu ve kendisini enâniyet ile var zannedip, zannıyla şirkte kaldığını bilip ve gönül gözüyle de görüp tecelliyât-ı Bâfî ile fenâ-fillâhta tamamen fâniliğe ulaşıp, Hak ile bâkî, kâim ve dâim olduktan sonra, “Bir kulumu sevdiğimde, benimle işitir, benimle görür, benimle söyler, benimle tutar, benimle yürür”²⁸ kutsî hadîsindeki tecellisine mazhar olur.

O vakit o kulun kulağında işiten, gözünde gören, dilinde söyleyen, elinde tutan ve ayağında yürüyen Hak olur. O vakit o kulda benlik olmaz, benliği Hak olur ve bu hadîs-i kutsî, şu âyet-i kerîmenin manasıdır. Zâhir-i manâsı, “Ey Habibim, kâfirlere toprağı attığın vakit sen atmadın lâkin senin elinden Allah attı” demektir. (Enfâl, 8/17). Şimdi bu âyetin bâtınî manâsı şu demektir: Ey Habibim senin ve cümlelerin vücûdu gölge gibi fânîdir, müşâhedesi, varlığı ve hareketi benimledir. Vücûdun hakîkati benimdir ve fâil-i hakîkî benim. Beni unutup sen seni fâil-i hakîkî zannetme demektir.²⁹

Âyet-i kerîmede: “Ey Habibim, kâfirlere toprağı attığın vakit sen atmadın velâkin senin elinden Allah attı” (Enfâl, 8/17) buyrulmuştur. Yanî “Ey Habibim kâfirlere toprağı sen atmadın, Allah attı” demektir. Yanî bazı akıllı kıt kimseler bu âyetin manâsını hulûl ve ittihâd anladılar. Bâtın manâsı demektir ki, “Ey Habibim, varlığının hikmeti Hakk'ındır. Sen kendini unutup toprağı ben attım deme. Senin ve cümlelerin vücûdu fânîdir, hakîkati benimdir” demektir. İbtida bu âyetin manâsında ittihâd yoktur. Senin varlığın fânî olup hakîkati Hak olunca ittihâd nasıl zuhûr eder. Sen kendi geçici vücûdunu var zannettiğinden ittihâd anlarsın. Hâlbuki sen var mısın ki, ittihâd olsun.³⁰

“Doğrusu biz emaneti göklere, yerlere ve dağlara arz ettik.” (Ahzap, 33/72) Bu âyette emânetten murâd, Hakk'ın zuhûru ve varlığıdır. Kendini ve varlığı aradan çıkarıp cümle vücûdu ve varlığı Hakk'a verip Hak varlığıyla var olur ise, o kimse emâneti sahibine verip, azabdan emîn olur. Kendini cehilden ve zulmetten kurtarır, bu şekilde nefsini bilip Rabbisini bilir.³¹

²⁷ *Burhân*, vr. 4b; Çelik, *a.g.e.*, s.74.

²⁸ *Buhârî*, *Rikâk*, 38; Çelik, *a.g.e.*, s.74.

²⁹ *Burhân*, vr. 3b-4b; Çelik, *a.g.e.*, s.75.

³⁰ *Burhân*, vr. 34b; Çelik, *a.g.e.*, s.75.

³¹ *Burhân*, vr. 4b; Çelik, *a.g.e.*, s.86.

Bu âyet-i kerimenin anlamı, “âdemi zâtıma bir ayna ve halîfe kılıp, bütün fillerimin tasarrufunu âdem yüzünden zuhûr ettirdim” demektir.³² Bu ayette emânetten murad Hakk’ın varlığı, efâli, zât, sıfat, esmâ ve bütün tasarrufudur. Zira yer ve gök, dağ ve taş cümlesi Hakk’ın varlığıdır. Velâkin isim, fiil, söz, zât, sıfat ve cümle tasarrufunu insana yükletip cümle kudretiyle ve tasarrufuyla insan yüzünden zuhur etmiştir. Görmez misin ki, Allah Teâlâ’nın gerek kahrı ve gerek lutfu hâsıl-ı kelâm bütün tasarrufu zâhiren ve bâtinen insan yüzünden zuhur eder. Allah Teâlâ gerek insan ve gerek hayvan terbiyesini ve rızkını insan yüzünden verir. Bari bundan hisse al. Öyle ise insan Hakk’ın görür gözü, tutar eli, söyler dili, yürür ayağıdır ve o bir yönüyle Hakk’ın aletidir. Bakmaz mısın ki, Allah Teâlâ’nın gerek keremi, gerek lutfu ve gerek gazabı insan yüzünden zuhur eder.³³

“Allah’ın mekrinden ancak mahvolacak millet güvende olur.” (A’râf, 7/99) âyetine dâhil olup nefsin tabîatından halâs olmak için dâima muhâsebe lazımdır. Zîrâ nefsin hîlesi ve mekri çoktur. Nefsin tabîatından kurtulup halkın sıfâtı ile Hakk’ın sıfâtını fark etmeyip, halkın sıfâtını Hakk’ın sıfâtı zannedip, gerçek rûhâniyete ulaşmadan ve mahv-ı mutlak olmadan nefsin hevâsı ve benliğiyle maâzallâh Firavun gibi ene’l-Hak (Ben Allah’ım) diyerek mülhid ve zındık olup hüsrâna uğrayacak zümreden olma, nefsinin bilmenin manâsı bu değildir.³⁴

“Allah’ın mekrinden hüsrana uğrayanlardan başkası emîn olmaz.” (A’raf, 7/99). Allah Teâlâ hazretlerinin mekrinden ehlullâh da emîn değildir. Zîrâ ehlullâhın korkusu sıradan insanlardan daha fazladır. Nitekim Allah Teâlâ hazretleri şöyle buyurur: “Allah’ın kulları arasında ondan korkan, ancak âlimlerdir.” (Fâtır, 35/28). Bu âyette âlimlerden maksat bâtın âlimleridir. Zîrâ onların korkusu ziyâde olduğundan dâima zikrullâh, fikrullâh ve havfullâhta olup onlar göz açıp kapayacak kadar zaman içinde Allah Teâlâ’nın azâmeti, hikmeti ve fikrini gönüllerinden çıkarmazlar. Eğer onlar Hakk’ı bir an unutsa, gaflet etseler hâin olurlar. “Şüphesiz ki, Allah hainleri sevmez.” (Enfâl, 8/57). Allah’tan korkmak öyle olur ki, bir kimse Allah’tan korksa dünyâ ve ukbâ muhabbetini terk edip muhabbetullâhtan gayri muhabbet ve fikrullâhtan gayri fikir gönlüne koymaz.³⁵

Selim Baba’ya göre, mürşid-i kâmil arayıp, bulmak ve ona bîat edip onun izniyle ehl-i zikir ve tevhîd olmak herkese farzdır. Nitekim Allah Teâlâ “Ehl-i zikri talep ediniz, eğer bilmezseniz” buyurur. (Nahl, 16/143) Bu âyetin bâtınî manâsı mürşid-i kâmil olarak, ondan bîat edip, onun izniyle zikre devam edip, ehl-i zikir olunuz demektir.³⁶

Mürşid-i kâmilin özellikleri hakkında da şunları ifade eder: Mürşid-i kâmil o zât-ı şerîfdir ki, sözü özüne uygundur. İstikâmet sahibidir. Nitekim Allah Teâlâ “Emrolunduğun gibi dosdoğru ol” buyurur. (Hûd, 11/112). Bast ve kabz sahibi olup,

³² *Burhân*, vr. 19b; Çelik, *a.g.e.*, s.120.

³³ *Burhân*, vr. 10b-11a; Çelik, *a.g.e.*, s.170.

³⁴ *Burhân*, vr. 5a; Çelik, *a.g.e.*, s.113.

³⁵ *Burhân*, vr. 16a; Çelik, *a.g.e.*, s.113.

³⁶ *Burhân*, *a.g.e.*, vr.5a; Çelik, *a.g.e.*, s.58.

gerektiğinde dervişin sülûkunu bast eder ve gerektiğinde kabz eder. Davâ/iddia sahibi olmaz; zîrâ tasavvuf davâyı terk edip esrâr-ı ilâhiyyeyi söylemektir.³⁷

Selim Baba, cezbeden bahsederken birkaç âyet-i kerimenin tefsirini de şu şekilde yapmaktadır: Cezbe-i Hak dedikleri insân-ı kâmilin gönlüne girmektir. Eğer insân-ı kâmilin gönlüne girersen, şakî isen dahi saîd olup Hakk'a vâsıl olursun. Zîra “İnsân-ı kâmilin gönlü emindir. Hak'tan gayriyi gönlünden çıkarmıştır. Onun gönlünde Hak'tan gayrısı yoktur. Adı aradan kaldırsan sahibinden gayri bir şey kalmaz” sözünün manası iyice düşünülmelidir. Nitekim Allah Teâlâ bir âyet-i kerîme'de, “*Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır. Ana kitap onun katındadır*” buyurur. (Ra'd, 13/39) Bâtınî manâsı, Allah Teâlâ'nın yanında ümmü'l-kitab vardır ki, o insân-ı kâmilin gönlüdür, dilediğin yazar ve dilediğin bozar. Yanî şakîliği mahv edip saîd yazar ve saîdliği mahv edip şakî yazar. Her kim insân-ı kâmilin gönlüne girerse, Hakk'a vâsıl olup azabdan emîn olur demektir. Zîra insân-ı kâmil Cenâb-ı Hakk'ın emînidir ve gönlünde Hakk'ın emâneti vardır.

Nitekim Allah Teâlâ “*İncire ve zeytine and olsun, and olsun Sînâ dağına, and olsun bu güvenli Mekke şehrine ki: Biz insanı en güzel şekilde yarattık, sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık*” buyurur. (Tin, 95/1-4) Zâhirî manâsı; incir hakkı için, zeytin ve Mûsâ'nın konuştuğu dağ ki, ona Tûr-i Sînâ derler, Tûr-i Sînâ hakkı için, Mekke şehri emîn şehirdir onun da hakkı için demektir. Bâtınî manâsı, incirden murâd hakîkattir. Zeytinden murâd ma'rifettir. Tûr-i Sîna'dan murâd, ma'rifet makâmında olan âşıkların gönlüdür ki, o gönül ehl-i müşâhede ve ehl-i ibâdetdir. Ve “beled”den murâd, hakîkat makâmında olan âşıkın gönlüdür. O gönül bizzat sevilen ve bizzat âşık olunanın gönlüdür. Ma'rifetten murâd, Allah Teâlâ'nın ulûhiyyet sırrıdır, hakîkatten murâd Bârî Teâlâ'nın zât-ı rubûbiyyetidir. Böyle olunca bu âyetin hakîkat manâsı, Bârî Teâlâ Hazretleri yine kendi kendine yanî sırr-ı ulûhiyyetiyle zât-ı rubûbiyyetine kâsem edip buyurur: “Sırr-ı ulûhiyyetim ve zât-ı rubûbiyyetim hakkı için bu şehir ki, hakîkat ve hakka'l-yakîn makâmında olan insân-ı kâmilin gönlüdür. O emîn şehirdir” demektir.³⁸

“*Zîrâ biz insanı ahsen-i takvîm üzere halk ettik.*” (Tîn, 95/4). Yanî Biz insanı kendi sûretimiz ve kendi sıfâtımız üzere kıldık. “*Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık.*” (Sâd, 38/26). Yanî “Biz insanı yeryüzünde kendi halîfemiz kılıp zâhir ve bâtın tasarrufumuzu insan yüzünden zuhûr ettirdik” demektir. Allah Teâlâ'nın zâhir tasarrufu dünyâ ehliyle zuhûr eder. Bâtın tasarrufu evliyâullâh yüzünden zuhûr eder. Zîrâ Hakk'ın halîfesidir.³⁹

Ehl-i tarîktan görünen nice mülhid ve zındık olup, sâlik-i sâdıkların yolunu kesmeğe gayret eden yol kesicilerdir. Bu tarîkat-ı âliyyede mülhid ve zındık vardır ki, onlar yol kesici ve soğuk nefeslidir. Onlar bu söze ta'n ederler. “Mücâhededen, ibâdetten ve sülûktan fâide yoktur. Ezelde nasıl ise öyle olur” derler. Bunların sözleri şu

³⁷ *Burhân*, vr. 5a-b; Çelik, a.g.e, s.113.

³⁸ *Burhân*, vr. 6a-b; Çelik, a.g.e, s.60.

³⁹ *Burhân*, vr. 6b; Çelik, a.g.e, s.61.

âyet-i kerîmeye muhâlifdir: “*O her an kainata tasarruf etmektedir.*” (Rahmân, 55/29) Bu hadîs-i şerîfe de muhâlifdir:⁴⁰ “*Dünya ahiretin tarlasıdır.*” Yanî bu dünyâ ahiretin ekinliğidir. Dünyâda her ne ekersen âhirette onu biçersin. Mücâhede ve sülûk ekin gibidir ki, Hakk’a vuslata vesîledir. Hakk’a vâsıl olmak, o ekini biçmek gibidir. Ekmezsen ne biçersin ve şu âyet-i kerîmeye de muhâlifdir. “*Bir kimse Bârî Teâlâ’ya vâsıl olup cemâlin görmek isterse o kimse amel-i sâlih işlesin.*” (Kehf, 18/110). Amel-i sâlihten murâd Hak’tan gayriyi tamamen gönlünden çıkarmaktır. Derler ki, müşâhede ve sülûk, Hakk’ı anlamak içindir. Madem ki, sen Hakk’ı anladın müşâhedeyi neylersin. Bilmezler ki, müşâhededen murâd nefsin tabîatını terk edip rûhâniyyet peyda etmektir.

Mücâhedeyi terk etmek ruhâniyeti terk edip nefsin tabîatına bağlanmak ve onun kölesi olmaktır. Nefsin hîlesinden ne enbiyâ-i izâm ve ne evliyâ-i kirâm hazerâtı dahi bir an emîn değillerdir. Yol kesicilerden birisi Hak yolunun yolcusu ve Hak âşıklarından birisine rast gelseler; “Behey dîvâne! ne zahmet çekersin, Hakk’ı anlayıp bildin, gayri safâmıza bakalım” derler. Harâmî misali sâdik-ı sâlikin yolunu keserler. Hak erenler cümlemizi onların sohbetinden ve soğuk nefeslerinden muhafaza eyleye. Çok sâlikin yolunu kesip zulüm ederler. “*Bilin ki, Allah’nun la’neti zâlimlerin üzerindedir.*” (Hûd, 11/18). Allah Teâlâ Hazretleri onlara böylece la’net okumuştur.⁴¹

“*Bir kimse Bârî Teâlâ’ya vâsıl olmak isterse amel-i sâlih işlesin ve Rabbine kullukta hiç ortak koşmasın.*” (Kehf, 18/110) Bu âyetin bâtinî manâsı, vuslat isteyen kimse ibâdetine bir şeyi ortak etmez. Yanî hakîkat manâsı, ibâdet eder, ne cennet ister ve ne cehennemden korkar. Onların ibâdeti ne dünyâ ve ne de ukbâ için olur. Ancak hâlis ve muhlis olarak Allah için ibâdet eder. Bu yol nâ-murâdlık yoludur ki, bunda aslâ murâd almak yoktur.⁴²

Vuslattan murad Hakk’ı bilmek değildir. Belki Hakk’ı bilmek ona derler ki, bir şeyi inkâr etmeyip, her şeyi Hak bilip, her şeyin hakkını icra etmendir ve bütün azasından halk emin olmaktır. Bu ise kalb tasfiye, ruh tecliye ve nefis tezkiye olmadıkça olmaz ve kalp tasfiyesi Hak tarafından salikin gönlüne sırr-ı Hak gelmedikçe olmaz. Vuslattan murad ancak sırr-ı hafîdir. “*Allah dilediğini nuruna ulaştırır*” (Nûr, 24/35) buyurulduğu buna işarettir. Herkesin hakkını icra edip ve herkes ondan razı olup, herkeste Hakk’ın yüzünü görüp, daimî müşâhede olmadıkça kimseye bu nur gelmez ve bu nur gelmedikçe kimse hidâyet bulup Hakk’a vâsıl olup herkesin hakkını icra edemez. İşte mülhid ve zındık bu gizli sırrı bilmediklerinden sırf söz ile ve bilmekle Hakk’a vâsıl olduk zannedip, nefsin gururuna aldandırlardır. Ehl-i hevâ ile ehlullâhı fark etmek, bu sırr-ı hafî sebebiyledir. “*Yollarımıza ulaştırırız*” (Ankebût, 29/69) âyet-i kerimesinde “sübülenâ” (yollarımız)’dan murad bu nurdur ki, buna cezbe-i Hak derler.⁴³

Selim Baba zâhirî ve bâtinî biatı izah ederken şu âyet-i kerîmelerin işarî yorumunu yapmaktadır: Bu dünyâyâ gelmekten maksad ibâdet içindir, bîattan maksad

⁴⁰ Aclûnî, *a.g.e.*, I, 495, (Hadîs no: 1320); el-Kârî, *a.g.e.*, s.199, (Hadîs no: 205).

⁴¹ *Burhân*, vr. 7a-8b; Çelik, *a.g.e.*, s.95.

⁴² *Burhân*, vr. 14b; Çelik, *a.g.e.*, s.109.

⁴³ *Burhân*, vr. 21a-22b; Çelik, *a.g.e.*, s.181.

ibâdetdir ve ibâdetten murâd ise, irfândır. “*Rabbimize yönelin*” (Zümer, 39/54) Yanî “*Rabbimize bîat edin*” demektir. “*Hakk’a ulaştırıcıyı talep edin.*” (Mâide, 5/35). Hakk’a ulaştırıcı mürşid-i kâmilidir. Yanî mürşid-i kâmilî talep edip bîat edin. Zîrâ o sizi Hakk’a ulaştırır demektir. Ve yine, “*Habibim, sen de ki, doğrusu Allah, murâd ettiği kimseyi dalâlette bırakır ve kendine yönelenleri hidâyete eriştir.*” (Ra’d, 13/27). “*Onlar inanmışlar, kalpleri Allah’ı anmakla huzura kavuşmuştur. Dikkat edin kalpler ancak Allah’ı anmakla huzura kavuşur.*” (Ra’d, 13/28). Bâtınî manâsı demektir ki, bîat edip ehl-i zikir olan âşıklara Allah Teâlâ Hazretleri hidâyet eder. Hidâyetten murâd cezbe-i Hak’tır. Yanî bir kimse bîat edip ehl-i zikir olsa Hak Teâlâ onun gönlüne tarafından cezbe bırakıp, o cezbe ile Hakk’a vâsıl eder ve kalbi mutmain olur. Zîrâ Hakk’a vâsıl olmadıkça kalp mutmain olmaz.⁴⁴

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurdular: “*Kur’ân’ın bir kısmı diğer kısmını tefsir eder*” ve yine: “*Ey Habibim! Sana boyun eğerek bîat edenler, Allah’a bîat etmiş sayılır. Allah’ın eli onların ellerinin üstündedir*” (Fetih, 48/10) ve yine, “*Ey Habibim! Allah inananlardan, ağaç altında sana boyun eğerek bîat ederlerken, and olsun ki hoşnut olmuştur.*” (Fetih, 48/18). Şimdi bu âyetler, yukarıdaki âyetlerin bîat hakkında olduğunu tefsir eder. Yanî “*Ya Muhammed (s.a.v) şu kimseler ki, senden bîat ettiler. Onların elleri üstündeki el Allah’ın elidir.*” Yanî yed-i kudrettir. “*Ey Habibim, inanmış kadınlar Allah’a hiçbir ortak koşmamak şartıyla sana bîat etmeğe geldiği vakit, onları kabul et; onlara Allah’tan bağışlanma dile.*” (Mümtahine, 60/12) Şimdi bu âyetlerden anlaşıldı ki, Bârî Teâlâ’nın rızâsı bîatte imiş ve bîat erkeğe ve kadına farz imiş. Eğer bîat etmeyip makâm-ı şerîatte kendiliğinden bin yıl ibâdet etsen kemâl bulmaz, tarîkat, ma’rifet ve hakikat sırlarından mahrum kalır, nefsin ve Rabbini bilemezsin. Zîrâ bîatte nice esrâr-ı ilâhiyye vardır. Bazısı makâm-ı tarîkatta zikrullâhın nûruyla bilinir ve bazısı makâm-ı ma’rifette ilhâm ve keşif ile bilinir ve bazısı makâm-ı hakîkatta hâl ve sır ile, tahliye-i rûh, tasfiye-i kalp ve tezkiye-i nefis ile bilinir. İşte buna tecelli-i Rabbânî derler. Tecelli, nefsin bi’l-küllîyye tabîatı ve benliğini terketmesi rûhun nefisten kurtulup evvelki sultânlığı âlemine dönmesi demektir.⁴⁵

“*Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir.*” (Fecr, 89/27-30). Bâtınî manâsı şudur ki, ey nefs-i mutmainne sahibi âşık-ı sâdıklarım, sizin nefisleriniz emmâre iken beni talep edip nefislerinizi muhâsebe ile bana asi iken imân ederek mutmainne edip benim âşık-ı sâdıklarım oldunuz. Eğer bana vâsıl olmak isterseniz, benim velî kullarımın gönüllerine giriniz. Beni talep ederseniz, buna yol evliyâ gönlüdür. Şimdi “*Onların gönüllerine girip onların nazar ve himmetleriyle nefislerinizi râdiyye ve mardiyeye edip, cennetime giriniz*” demenin bîatınî manâsı şudur ki, onların gönüllerine girmekle sizlerin cehenneme girmenize sebep olan yaramaz huylarınızı cennete girmenize vesile olacak iyi huylarla değiştirin ve dîdâr-ı şerîfimle müşerref olun. Allah

⁴⁴ *Burhân*, vr. 8a; Çelik, a.g.e, s.63.

⁴⁵ *Burhân*, vr. 8b-9a; Çelik, a.g.e, s.64.

Teâlâ Hazretleri kemâl-i lutf-u kereminden âşık-ı sâdıklarını Cenâb-ı Hazretine vuslata da'vet eder.

Şimdi ma'lum ola ki, zâhir âlimleri dünyâda Allah Teâlâ'nın cemâlini müşâhede mümkün değildir diye, müşâhede-i cemâl-i Bârîyi inkâr ederler. Hâlbuki Allah Teâlâ'dan gayrisini terkeden âşıklara dünyâda müşâhede ve vuslat mümkündür dediğinde; Rabblerini bilmediklerinden derhal senin küfrüne ve ilhâdına (dinden çıktığına) hükmederler. Şerîata muhâlif söz söyledin. Eğer müşâhede mümkün olsaydı, Hazret-i Mûsâ (a.s) görürdü derler. Nitekim Tur-i Sînâda “*Yâ Rabbi, bana kendini göster seni göreyim*” diye münacât ettiğinde Allah Teâlâ'dan cevap geldi ki, “*Sen beni göremezsin*”. “*Ey Mûsâ! Dağa bak*” “*Dağ cemâlime takat getirip yerinde karar edebilirse sen de yakında beni görürsün. Vaktaki Mûsâ (a.s)'ın Rabbisi dağa cemâlini arzetti ise, Allah Teâlâ dağı pare pare eyledi. Mûsâ (a.s) takat getiremeyip düştü ve bayıldı*” (A'râf, 7/143). Bu âyet-i kerîmeyi delil getirip Hz. Mûsâ Peygamber iken Allah Teâlâ'yı görmek istedi. Hak Teâlâ “*Yâ Mûsâ sen elbette göremezsin*” diye cevap eyledi. “*Şimdi sen Hz. Mûsâ'dan büyük müsün ki, Hak Teâlâ'yı göresin, elbette göremezsin*” diyerek bu âyetin zâhirî manâsına aldanarak bâtinî manâsından habersiz olanlar Cenâb-ı Yezdân'ın cemâl-i bâ-kemâlîni müşâhedededen me'yus olup mahrûm kalırlar ve hem de kendilerine tabi' olan kimseleri müşâhede-i cemâl-i Bârî mümkün değildir diyerek men' edip müşâhedededen mahrûm bırakırlar.⁴⁶

Şimdi ey insanlar! Kur'ân'ın zâhirî manâsına aldanıp kalmayın. Belki matlûp ve maksûd olan yalnız zâhirî manâsı değildir. Belki bâtinî manâsı dahi murâddır. Zirâ Kur'ân'ın bir kaç zâhirî manâsı vardır. Zâhirî manadan başka yedi kat bâtinî manâsı vardır. Nitekim Peygamber (a.s) buyurur: “*Kur'ân'ın bâtinî manâsı vardır. Bâtının dahi bâtinî vardır, Tâ yedi bâtına dek.*”⁴⁷ Şimdi bu hadîs-i şerîfin bâtinî manâsının ne demek olduğunu dinle de âşık-ı sâdıklara taş atma. “*Len terânî*” Yâ Mûsâ sen beni göremezsin. Yanî bâtinî manâsı şöyle demektir ki, “*Mûsâ'nın gözü beni göremez, mâdemki sende Mûsâ'lık vardır ve Mûsâ olduğunu bilirken beni göremezsin*” demektir. Yanî benlik ve enâniyetten geçmek gerektir. Nitekim Peygamber (a.s) buyurur: “*Vücûdun diğer günahlarla kıyaslanmayacak kadar büyük bir günahdır.*”⁴⁸ Yanî senin vücûdun varlığı sana azîm günahdır. Mâdemki, senin vücûdun ve senliğin vardır, beni göremezsin demektir. Yanî vücûdunu, senliğini ve cümle murâdını terk edip fenâ-fillâhta tamamen fenâ olmadıkça beni göremezsin demek olur. “*Sen beni göremezsin*” âyet-i kerîmesinin işarî manâsı budur.⁴⁹ Âyet-i kerîmedeki cebel/dağ'dan murâd Mûsâ (a.s)'ın benliğidir. Yanî Yâ Mûsâ ben senin benlik dağına tecelli edeyim. Eğer benlik dağı, takat getirip yerinde karar edebilir ise, “*Sen de yakında beni görürsün.*” Yanî benlik dağı, Mûsâ'lıktır, eğer aradan Mûsâ'lık kalkarsa beni görürsün demektir.

⁴⁶ *Burhân*, vr. 11a; Çelik, a.g.e, s.101.

⁴⁷ *ez-Zebidî*, a.g.e., II, 65; Çelik, a.g.e, s.101.

⁴⁸ Kaynağına ulaşamadım.

⁴⁹ *Burhân*, vr. 11a-b; Çelik, a.g.e, s.102.

Vaktaki Mûsâ (a.s)'ın Rabbisi dağa cemâlini arzetti ise, Allah Teâlâ dağı pare pare eyledi. Mûsâ (a.s) takat getiremeyip düştü ve bayıldı” (A'râf, 7/143) “Vaktâki Mûsâ'nın Rabbisi Mûsâ'nın benliği dağına tecelli ettiyse.” Mûsâ'nın benliği pârelendi. Yanî Hz. Mûsâ'nın benliği kalmadı. Fenâ-ender-fenâda mahv-ı mutlak ve Hakk'a vâsıl olup hemen Hak'la bâkî oldu. “*Mûsâ ayılınca, dedi ki, Yâ Rabbî, seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Sana tevbe ettim. Ben Müslümanların ilkiyim.*” (A'râf, 7/143) Yanî vaktâki, Hz. Mûsâ'nın benliği gidip fenâ-ender-fenâ olup bekâ-billâhta Allah Teâlâ'nın cemâl-i bâ-kemâlini müşâhede eyledi. O vakit bildi ki, kendi benliği var iken müşâhede mümkün olmayıp benliğine tevbe edip Yâ Rab bildim ki benim benliğim var iken seni göremezmişim. Vaktâki Yâ Rab sen benliğim dağına tecelli edip hicâbı kaldırdın ve benliğimi mahv edip, sen zuhûr ettin, benliğime tevbe ve istiğfar edip mü'minlerden oldum demektir. Mûsâ (a.s) Resûlullâh ve Ulû'l-azm Peygamber iken Cenâb-ı kibriyâyı görmek mümkün olmasa kendini göster diyerek Cenâb-ı Hakk'a münâcat eder miydi?⁵⁰

Şimdi ma'lum ola ki, âlem-i istiğrak ve âlem-i mahviyette Allah Teâlâ'nın cemâlini müşâhede her âşık-ı sâdika nasip olabilir. Ama buna zâhir ulemâsı inanmazlar. Hikmeti bu âyetin zâhir manâsına aldanıp bâtın manâsından bî-haber olduklarından hem kendileri müşâhede-i cemâl-i Bârî'den mahrûm kalırlar ve hem onlara uyanları mahrûm ederler. Ulemâ-i zâhirin bu sırrı inkâr etmelerinin sebebi şudur ki, onlar Kur'ân-ı azîmü'ş-şânı sadece ilm-i şerîat üzerine nazil olmuş zannederler. Kur'ân-ı azîmü'ş-şân ise dört ilim üzerine nazil olup dört ilmi cami'dir. İlki ilm-i şerîat, ikincisi ilm-i tarîkat, üçüncüsü ilm-i ma'rifet, dördüncüsü ilm-i hakîkattir. Zâhir ulemâsı ancak ilm-i şerîatı bilip tarîkat, ma'rifet ve hakîkat ilmini bilmediler ve bilmediklerinden ilim ancak ilm-i şerîattir ve ulemâ ancak ulemâ-i şerîattir diyerek tarîkat, ma'rifet ve hakîkat ulemâsını inkâr ettiler. Hâlbuki ulemâ-i bâtın, cümlesini bilirler. Bu âlemde onlar ulemâ-i Rabbânîyyûn ve ilâhî sırların taşıyıcısıdır. Bunların haklarında Allah Teâlâ şöyle buyurur: “*Oysa onların yorumunu ancak Allah ve ilimde derinleşmiş olanlar bilirler.*”(Ali İmran, 3/7) Yanî bâtınî manâsı, Allah Teâlâ'nın sırlarını ve hikmetlerini yine kendi bilir ve bir de ulemâ-i râsihûn bilir demektir.

Ulemâ-i râsihûn (ilimde derinleşmiş olanlar)'dan murâd ancak ulemâ-i ma'rifet ve ulemâ-i hakîkattir. Zâhir ulemâsı değildir. Şimdi ulemâ-i zâhir şöyle derler, bilinmesi lazım olan sırr-ı rubûbiyyet ve ilm-i hakîkattir. Bizler ancak bu dünyâya sırr-ı rubûbiyyeti ve ilm-i hakîkati bilmek için gelmişiz. İbadetten de murâd ancak sırr-ı rubûbiyyet ve ilm-i hakîkati bilmektir.⁵¹

Zîrâ Hak Teâlâ Hazretleri şöyle buyurmuştur: “*Yaş ve kuru her şey apaçık Kitap'ta vardır.*” (Enam, 6/59) Yanî kurudan ve yaştan hiçbir şey yoktur ki, o Kur'ân-ı azîmü'ş-şân'da olmaya. Ve illa her ilim Kur'ân'da vardır. Ancak herkes ne kadar bilir ise Kur'ân'dan bildiği kadarını çıkarır. Şimdi sen şerîat ehlisin. Kur'ân'dan ancak şerîat ilmini çıkarırsın. İlm-i ma'rifet ve ilm-i hakîkati bilemezsin ki, onların ilimlerini

⁵⁰ *Burhân*, vr. 10b-12b; Çelik, *a.g.e.*, s.103.

⁵¹ *Burhân*, vr. 12a-b; Çelik, *a.g.e.*, s.105.

çıkarasın. İlm-i ma'rifeti ve ilm-i hakîkati senin inkâr etmen cehaletinden dolayıdır. Öyleyse, insaf et, Hak yoluna dünyâyı ve ukbâyı terk ettikten sonra vücûdunu da mahv edip ilm-i Hak'tan bahseden âşıklara, “kâfir oldun” diyerek karışma ve tarîkat, ma'rifet ve hakikat ilimlerini inkâr etme. Zîrâ Kur'ân-ı azîmü'ş-şân bu dört ilim üzerine nazil olmuştur.⁵²

Ulemâ-i zâhir ile ulemâ-i bâtının ahlâkı Hz. Hızır ve Hz. Mûsâ (a.s) kıssaları gibidir. Ulemâ-i zâhir ilm-i şerîatte Mûsâ (a.s)'ın ilmi gibidir. Ulemâ-i bâtın da ilm-i ledünde Hızır (a.s)'ın ilmi gibidir ki, bu güç anlaşılır. Bu zikrolunan sözler Kur'âna muhâlif değildir. Velâkin akl-ı maâşa muhâliftir. Makâm-ı aşktan ve âlem-i mahviyetten sâdır olan nutukları akl-ı maâş nasıl idrak edebilir?⁵³

Allah Teâlâ âyet-i kerimesinde haber verip şöyle buyurur: “*Acı ve tatlı sulu iki denizi birbirine kavuşmamak üzere salıvermiştir.*” (Rahmân, 55/19). Bâtînî manâsı, iki deryâ demek, yanî birisi şerîat deryâsı ki, Akdeniz misali ve birisi hakîkat deryâsı ki, Okyanus misali âlem-i kübrâ ve âlem-i suğrayı ihâta etmiştir. Bu iki deryânın arası makâm-ı ma'rifettir ki, zor bir makamdır. O makâmda kalınmaz. Hakîkat makamına ulaşmaya çalışmalıdır. Tarîkat, şerîat ile hakîkat arasında ma'rifete uğrayan ve hakikata giden bir yoldur ki, makâm-ı fenâ-fillâha vâsıl olur.⁵⁴

Nitekim Şeyh Muhyiddin-i Arabî (k.s) hazretlerinin “Halk Hak'tır, Hak halktır” cümlesi ittihâd olarak anlaşılır. Allah korusun, onun için zâhir âlimlerinden kendini beğenme illetinin esiri olup faziletten yoksun olanları bu kelâmın zâhirî manâsını vererek, bu sözü ittihâd olarak anlayıp, bâtînî manâsından bî-haber olmakla, böyle şerefli bir zâtın kâfir olduğuna hükmetmiştir. Allah'a sığınırız, hâşâ sümme hâşâ mümküm müdür ki, halk Hak olsun ve Hak halk olsun, ne kul sultân olur ne de sultân kul olur. Bu kelâmın bâtînî manâsı, halk Hak'tır dediği, halkın vücûdu varlığı fânî, hayal ve gölge gibidir.⁵⁵ Cümle vücûd bir uğurdan Hakk'ındır, dediklerinden bunu anlama ki, cümle bir uğurdan Tanrı'dır yahut halk yoktur diyerek yanlış anlama. Zâhiren ve bâtinen cümle tasarruf Hakk'ın olduğundan halkın varlığı Hakk'ın varlığı yanında serap ve hayal gibidir. Halkın vücûd varlığı ariyettir, ariyet olan şey yok gibidir. Zira halk vücûdu Hak'tan alır. Emânet sahibi emânetini aldığı gibi sende ne vücûd, ne tasarruf kalır.⁵⁶ “*Her nerede olursanız O, sizinle beraberdir*” (Hadîd, 57/4) âyeti gereğince, müşâhedesi ve hareketi Hak ile olduğundan, bütün vücûdun ve varlığın hakîkati Hakk'ındır demektir. Nitekim gölgenin vücûdu, varlığı, müşâhedesi ve hareketi sahibinin olup gölgenin asâleten vücûdu olmadığı gibi, halkın da asâleten vücûdu

⁵² *Burhân*, vr. 13a.b; Çelik, *a.g.e.*, s.107.

⁵³ *Burhân*, vr. 14a; Çelik, *a.g.e.*, s.109.

⁵⁴ *Burhân*, vr. 17a; Çelik, *a.g.e.*, s.115.

⁵⁵ *Burhân*, vr. 21a; Çelik, *a.g.e.*, s.123.

⁵⁶ Kırımî, *Miftâhu Müşkilâti'l-Ârifîn ve Âdâbu Târiki'l-Vâsılîn*, v.12a, Selim Kırımî'nin bu eseri bundan sonra *Miftâh*, olarak verilecektir; Çelik, *a.g.e.*, s.171.

yoktur, fânîdir. Halk, Hakk'ın perdesidir. Perdenin ardında gizlenip halkı gezdiren ve söyleten Hak'tır.⁵⁷

Nitekim Bârî Teâlâ hazretleri şöyle buyurur: “*Biz insanı en güzel bir şekilde yarattık. Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık*” (Tin, 95/4-5) âyetinin bâtinî manâsı, “biz insanı ahsen-i takvimde yarattık” demektir. Ahsen-i takvimden murâd rûhtur. Rûh ise nefsâniyet, şehvet, uyku ve gafletten münezzehtir. Ruhu biz ahsen-i takvim üzere yarattık sonra esfel-i sâfiline gönderdik. Esfel-i sâfilinden murâd anâsır-ı erbaadır. Yanî biz ruhu anâsır ile kayıtladık. Şimdi anâsırın tabîatı süflî, nefsâniyet, şehvet ve gaflettir. Bu tabîatlardan ise rûh münezzehtir. Şimdi bu âyetin hakîkat manâsı, biz insanı ahsen-i takvim üzere yarattık demek; rûh-u izâfî bizden ayrı, dâima ülfeti bizimle birlikte olduğundan ahsen-i takvim olup, bütün noksan sıfatlardan bizim münezzehtliğimizle münezzehtir.

Şimdi esfel-i sâfilinden murâd, vücûd-u insandır ki, ateş, su, hava, toprak bunların tabîatları nefsanî ve süflîdir. Şehvet, gaflet, uyku, yemek ve içmek ki, bunlara uyup bizimle olan ülfet -ki, rûhâniyyet ve münezzehtir- o halin ülfetini unutup, anâsırın tabîatına bağlanıp, nefis ile ülfet edip bizden uzak düştü. Bu bizden ayrıldı demek değildir. Ruhun tabîatını terk edip nefsin tabîat ve hevâsına uydu demektir. “*Her nerede olursanız O, sizinle beraberdir*” (Hadid, 57/4) âyetine göre, Hak'tan ayrı bir şey yoktur. Rûh Hak'tan ayrı değildir. Sen Hak'tan ayrılmak istesen bile Hak senden ayrılmaz. Zîrâ mümkün değildir ki ayrılınsın. Zîrâ bir şey mâdemki vardır, o Hak ile kâimdir. Senin Hak'tan ayrı olman demek rûhâniyyet hareketi ki, Hakk'ın latîf yüzüdür. Nefsâniyet hareketi ki, Hakk'ın kesîf yüzüdür. Çünkü sen nefsin hevâsına uydun. Hakk'ın latîf yüzü iken kesîf yüzü oldun demek, ruhun hareketini terk edip nefse uydun demektir. Eğer sen rûh isen ruhun ülfeti Hak'ladır. Lakin nefse uydun sultân iken kul oldun demektir. Yoksa Hak'tan ayrı bir şey yoktur. “*Allah her şeyi kuşatmıştır*” (Fussilet, 41/54) âyet-i kerîmesi mefhumunca, nefsin ve unsurların tabîatı olan hased, gazap, kibir, kin, şehvet ve riyâyı terk edip özünü, yanî iç yüzünü bilip ruhun hareketi olarak dâima fikrullâh ile meşgul olmalı ve halk ile ülfet etmemelisin. Yanî Hakk'ın halk yüzüne bakmayıp iç yüzüne nazar edip, gaflet etmeyip, Hak gözüyle Hakk'ı müşâhede edersen sen ve herkes aradan kalkar Hakk'a vâsıl olursun.⁵⁸

“*Onun hak olduğu meydana çıkıncaya kadar varlığımızın delillerini onlara hem dış dünyada, hem de kendi içlerinde göstereceğiz*” (Fussilet, 41/53) âyetinin bâtinî manâsı budur ki, âyetinde “sin” lafzı ihtiyarî ölüm ve hakîki kıyâmete işarettir. “Onlar” zamiri de sülûk ehline işarettir. Bu âyetin bâtinî manâsının bu şekilde olduğunu şu âyet de isbat eder. “*Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette yollarımıza eriştireceğiz.*” (Ankebut, 29/69) Bâtinî manâsı o sâlikler ki, bize vuslat yolunda nefislerine muhâlefet ederler. Biz onların gönüllerine kendi tarafımızdan cezbe bırakırız, zîrâ ‘yollarımızdan’dan murâd cezbe-i Hak'tır. Cezbe ile bize ulaşırlar demektir. Zîrâ kulu Hakk'a cezbe götürür. Şimdi “*Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette yollarımıza*

⁵⁷ *Burhân*, vr. 21a; Çelik, a.g.e, s.71.

⁵⁸ *Burhân*, vr. 21a; Çelik, a.g.e, s.74.

eriştireceğiz” âyetinin ikinci bâtinî manâsı şudur ki, o sülûk ehli sülûkünde cehd ve gayret eder. Biz ona taşrâda zuhûr edecek kıyâmeti, cenneti, cehennemi ve diğer büyük âlemleri, kendi vücûd perdesini keşf edip vücûdunda gösteririz demektir.⁵⁹

“*Her şey fânidir, celâl ve ikram sahibi Rabbinin vechi bâkîdir.*” (Rahmân, 55/26) Yani cemi-i eşyanın taşra yüzü mahlûktur. Fani, tebdil ve tağyir olur. Ama iç yüzü Hak’tır, bakidir. Hakk’ı bulmak kolaydır ki, cümle vücuttur velâkin dönüp Hakk’ı bulmak güçtür. Zira müstakil vücûdu yoktur.⁶⁰

“*Biz sizleri topraktan yarattık, yine toprağa döndüreceğiz ve yine tekrar topraktan çıkaracağız.*” (Tâhâ, 20/55). Yanî devr eden izâfî rûh değildir, anâsır-ı erbaadır. Zîrâ izâfî rûh ve anâsır bâkîdir lâkin devr eder. Anâsırın bekâsını ehl-i vahdet keşifle görür. Ne var yok olur ve ne yok var olur. Zâhir ehlinin var yok olur dediği birleşik olanlar ayrıldı demektir. Yanî insan vücûdu mürekkep idi, her unsur aslına gitti, tek oldu demektir. Yok, var olur dediği tekrar o müfredât yanî dağılmış cüzler (parçalar) emr-i Hak ile bir yere toplanarak mürekkep oldu yanî terkîb olunup yine insan vücûdu oldu demektir. Yoksa, ne yok var olur ne var yok olur.⁶¹

Yerde, gökte ve yer ile gök arasında Hak’tan gayri varlık yoktur. Nitekim Bârî Teâlâ şöyle buyurur: “*Allah göklerin ve yerin nurudur.*” (Nûr, 24/35) Nur varlığa derler, varlık Hakk’ındır. Zulûmât yokluğa derler. Hak’tan gayri var yoktur.⁶²

Can, zât-ı bârîden ayrı değildir. Ten onun sıfatıdır. Bârî Teâlâ zâtında olan kemâl-i kudretini açığa çıkarmayı murad ettiyse görmeğe göz, tutmağa el, işitmeğe kulak, yürümeğe ayak lazım olup senin ve benim vücutlarımızı kendine alet olarak yaratmıştır. “*Ona ruhumdan üfledim*” (Sâd, 38/72) âyeti gereğince, sana ve bana tecelli edip diri kılıp gezdirdi. Allah Teâlâ yüce muradını, senin ve benim vücûdumdan zuhura getirmek murad etti ise, gerek hayır ve gerek şer zuhura getirdi. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: “*Sizi kendim için yarattım*”. (Hadîs-i Kutsî)⁶³ Bâtın-i manası; “sizin vücûdunuzu zâtıma alet halk edip gözünüzden ve elinizden tutan benim” demektir. Yani “bütün fiil, söz ve tasarrufumu sizin vücûdunuzdan icra ederim” demektir.⁶⁴

“*İhtimal ki, hoşlanmadığınız şey sizin iyiliğinizdir ve ihtimal ki, sevdiğiniz bir şey sizin kötülüğünüzdür, siz bilmezsiniz Allah bilir.*” (Bakara, 2/216) Bir şey bilmediğinden o şey sana nisbetle kerih gelse, sen onu kerih görürsün, belki sana hayırlıdır. Ama bir şey sana nisbetle sevgili gelse sen ona sevinme, belki sana o şey yaramazdır. Velîler bu sırrı bildiklerinden Hak Teâlâ onları nasıl kullanırsa onlar Hakk’ın hikmetine teslim olup razı olurlar. Hakk’ın hikmetini kimse bilmez, illa

⁵⁹ *Burhân*, vr. 29a; Çelik, *a.g.e.*, s.137.

⁶⁰ *Miftâh*, vr. 19a; Çelik, *a.g.e.*, s.178.

⁶¹ *Burhân*, vr. 37b; Çelik, *a.g.e.*, s.152.

⁶² *Miftâh*, vr. 8b; Çelik, *a.g.e.*, s.167.

⁶³ Kaynağına ulaşamadım.

⁶⁴ *Miftâh*, vr. 10b; Çelik, *a.g.e.*, s.169.

Hakk'ın daimî kurbiyyetine vasıl olup gece ve gündüz ülfet-i Hak ile olanların beşeriyeti mahv olmuştur. Onlar her sırta muttali olmuş zatlardır.⁶⁵

“*Sarhoşken namaza yaklaşmayın.*” (Nisâ, 4/43) Yani “sizler dünya muhabbetiyle gaflet şarabını içip sarhoş olmuşken, vuslatımı ümit etmeyin. Zira gafletle vuslat olmaz” demektir. Vuslat, âgâhlık ile daima Hak'la olmaya ve Hakk'ı her nefes kendi vücûdunda görmeğe derler. Yoksa gaflette yahut daima Hak'la kavga ve cidalde olup halka muhabbet etmeyip, kimini azarlayıp ve kiminin gönlünü yıkıp, kimine tilki gibi mekr ve hile edip, aldatmağa çalışmakla vuslat gerçekleşmez. İçerisinde yaramaz huylar türlü türlü suretler bağlayıp amelîne, fiiline ve keza yalancılığına göre kimi kurt, kimi tilki gibi yırtıcı hayvanlar içerisini kaplayıp dünya muhabbetiyle ve bozuk düşüncelerle kalbin mülevves olup halk yanına varmaya şirkten korkup içerin ve dışarın hayvan iken vuslat gerçekleşmez. Kişi bilcümle yaramaz huylardan pâk olup gözü emin, dili emin, kulağı emin olmalıdır. Hakk'ın kurbiyyetini görüp göz açıp yumuncaya kadar Hak'tan gaflet etmez. Gönlü parlak ve saf olup bozuk fikirlerden emin, dili gurur ve davadan emin olup, içerisinde ve dışında Hak'tan gayri kalmayıp, bizzat ahadiyyet zâtının nuru olan âşık ve sadıkların makâm ve menzilde hâlini üzerine alır, kendi hâlin zannedersin. Kendin hayvan sıfatsın, sen niçin onlardan edep ve hayâ etmeyip onların hâlini ve makâmını dava edersin ve bu benim hâlimdir dersin. Evvelki hayvan sıfatlarını ve yaramaz huylarını hiç değiştirmedin ve içerini Hak'tan gayriden pâk etmedin. Daima gaflette iken sadece söz ve bilmekle insan mı oldum zannedersin.⁶⁶

Sen her zamanda Hakk'ın eserisin. Nefsin, ömrün, hayatın, görmek, işitmek, harekât, sekenât ve halin Hakk'ın bir işi ve kudretinin eseridir ki bunlar sana her nefes verilir ve eğer bir nefes onun fiilinin eserleri senden ve halktan uzak olsaydı bu hareketler meydana gelmezdi. Bârî Teâlâ senin her nefeste bütün harekât ve sekenâtını, söz ve fiillerini yeniden halk eder. Sen her nefeste o hilkatini yeniden giyersin, ikinci nefeste o hali değiştirip başka bir hâl giyersin. Her âşık ki, Hakk'ın bu zuhurat ve hikmetlerini mütalaa ederse, o âşık her nefeste yeni bir ilim tahsil edip terakkide olur. Halktan bu hareket ve fiilleri eden Hak'tır. Sen bu fiilleri halk etti ve ben ettim sanırsın. Allah Teâlâ, “*Biz ona sizden daha yakınız*” (Vâkıa, 56/85) buyurur. Bârî Teâlâ'nın “biz” dediği herkese işarettir. Yani herkes bir şekilde onun aynıdır. Şimdi bunları böyle Hak'tan görüp bu fikirde olmak, bu sırrı bilmeyenlerin bir senelik ibadetinden daha hayırlıdır. Bunun için Kur'an'da “yetefekkerun” (tefekkür edin) buyruldu. Ama Hakk'ın zâtını fikretmek hatadır. Bu zuhurları ve garip hikmetleri fikretmek; “zikir bî-fikr, duheri bî-bikr”⁶⁷ gibidir demişlerdir. Tefekkür bâtıllı terk ve gönlü Hak'tan yana berk eylemektir. Böyle tefekkürde olan kimsenin cümle nazarı ibret olur. Hakk'ın zât, sıfat ve kudretini halkta görürler ki, bütün eşya Hak diliyle Hakk'ı zikredip Hakk'ın ilmini beyân eyler.⁶⁸

⁶⁵ *Miftâh*, vr. 18a; Çelik, *a.g.e.*, s.177.

⁶⁶ *Miftâh*, vr. 35b-36a; Çelik, *a.g.e.*, s.196.

⁶⁷ Fikirsiz zikir, bakire olmayan bir kız gibidir; Çelik, *a.g.e.*, s.166.

⁶⁸ *Miftâh*, vr. 7b-8a; Çelik, *a.g.e.*, s.166.

Hangi gönül masıva fikrinden temizlenirse pâk olup ehl-i basiret olarak her nefeste Allah Teâlâ'nın halktaki çeşitli eser ve kudretini görüp “*Rabbim ilmimi artır*” (Taha, 20/114) âyeti onun virdi olur. Böyle bir zât-ı şerif her nefeste bir türlü ilim tahsil eder. Çünkü Hak Teâlâ her gün ve her nefes bir şan içinde yani Hakk'ın her saatte her kimseden bir çeşit hareketi ve fiili zuhur eder. Yani Allah Teâlâ herkesin fiili, hareketi, sözü ve hâlini her nefeste bir çeşit yaratıp her nefeste bir başka hâle getirir. Bütün âlemin nefsi ve hareketi yeniden halk olunur, âlem daima o yeni hilkatini giymek üzeredir. Senin can gözün açık olmadığından ve gafletinden her saatte Hakk'ın yeniden halk eylediği hareketleri ve zuhuratı göremeyip evvelki hareket zanneder, Hakk'ın süratinden ve halkın hareketlerinin birbirlerine benzemesinden yeniden halk olunduğunu göremezsin. Mesela sen yine adamsın lâkin Bârî Teâlâ senden bir günde ve bir saatte türlü türlü işler halk eder. Sen ve ben zannettiğinden Hakk'ın senden zuhur eden kudretlerini görmezsin. Bu ma'naya, ancak kendini ve halkı nefy edip, bütün fiil ve sözleri Hakk'a maledip, Hakk'ın fiil ve sözlerini Hakk'a verip kudretinin kemâlini isbat etmiş ola.⁶⁹

Allah Teâlâ insan ve hayvan halk ederse izâfî rûhu cümlesine üfleyip diri kılar. Nitekim Bârî Teâlâ buyurur: “*Ona ruhumdan üfledim.*” (Hicr, 15/29) Buradaki “Ona” zarftır. Bütün insan ve hayvanları kapsar. Bu âyet şu sırta işaretidir ve ne kadar insan ve hayvan olursa izâfî rûh olduğu gibi yerinde dâim, kâim ve bâkîdir. Bir yere girip çıkmaz. Mesela güneş herkesin penceresinden ve bacasından şûle verir. Ama girip çıkmaz ve ne kadar ev harap olsa güneş yine yerinde dâim ve kâimdir. Hulûlî ve devriyecilerin sözleri yalan değildir, yanlışır. Bu sırrı anlamadılar. İnsanı gezdiren, söyleten ve işittiren izâfî rûhtur. O Hak'tan ayrı değildir ne bir yerden geldi ve ne bir yere gider, gidip gelen insanın vücûdudur ki, o anâsır-ı erbaa (hava, toprak, su ve ateş)'ten mürekkeptir. İnsan vücûdu su gibidir akar. İzâfî ruh kanal gibidir, yerinde durur. Suya bakma kanala bak ki, başın dönüp yıkılmayasın. Ve bir misal de şudur ki, insanın vücûdu dipsiz bardak, izâfî rûh ise deryâ gibidir. Mesela bir deryânın içine bir çok dipsiz bardakları koymuş olsan. O bardaklar o deryânın suyu ile dolsa, insanın hayatı buna benzer. Daha sonra o bardakları deryâdan birer birer çıkarsan deryânın suyu yine deryâda kalır. Gidip gelen, dolup boşanan ancak bardaklardır. İnsanın ölmesi bardağı deryâdan çıkarmağa benzer. Vahdet sırrı da bunun gibidir. Deryâ bir, su bir, başkalık ve çokluk bardaklarda olduğu gibi cümleyi diri kılan bizzât izâfî rûhtur.⁷⁰

Sonuç

Kırıklı Selim Baba'nın bazı Kur'ân âyetlerinin tefsirini konu edindiğimiz bu makalemizde Selim Baba'nın âyet-i kerîmeleri tefsir ederken, bilinen zâhirî yorumun dışında bâtınî yorumlarından örnekler vermeye çalıştık. Tasavvuf tarihinin seyri içerisinde birçok mutasavvıf âyet-i kerîmeleri işârî açıdan tefsir etmişlerdir. Bir kısmı Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını bu metodla tefsir edenken, Selim Baba'nın da aralarında

⁶⁹ *Miftâh*, vr. 7a-b; Çelik, *a.g.e.*, s.165.

⁷⁰ *Burhân*, vr. 36b-37a; Çelik, *a.g.e.*, s.151.

olduğu bir kısım mutasavvıflar da işlemiş oldukları konularla ilgili âyet-i kerîmelerin tasavvufî tefsirini eserlerine almışlardır.

Kırımlı Selim Baba âyetlerin bâtinî tefsirini yaparken sürekli olarak Kur'ân-ı Kerîm'in zâhirî anlamını Arapça bilen zâhirî âlimlerin bildiğini, asıl anlaşılması gereken hakiki mânasını ise ancak Cenâb-ı Hak Teâlâ'ya kurbîyyet kazanmış yakîn ehli ve kendisine ledünnî ilim verilmiş olan Allah dostlarının bilebileceğini vurgular. Burada özellikle vurgulanması gereken bir konu vardır, o da mutasavvıfların âyet-i kerîmelerin işârî tefsirini yaparken bâtinîlerin yaptığı gibi Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerin temel ilkelerine göre hareket etmeyen ve âyetlerin zâhirî anlamlarını yok saymamalarıdır. Tasavvufî tefsirler incelendiğinde mutasavvıf müfessirlerin genellikle fıkıhla ilgili hüküm âyetlerinin bâtinî tefsirinden kaçındıkları görülmektedir. Bu durum onların şerîat-ı ğarra'yı korumadaki hassasiyetlerinin bir tezâhürüdür. Kırımlı Selim Baba'nın yapmış olduğu bâtinî tefsirlerde de bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Çalışmamız Kur'ân âyetlerinin bâtinî tefsirinin nasıl yapıldığını örneklemesi ve Kırımlı Selim Baba'nın tasavvufî konuları izah ederken âyet-i kerîmelerin bâtinî tefsirlerini nasıl bir uslub ve ustalıkla yaptığını ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

Ateş, Süleyman, *İşârî Tefsir Okulu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974.

_____, Ateş, Süleyman, *Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri*, Sönmez Neşriyet, İstanbul 1969.

Bilmen, Ömer Nasûhi, *Hukûk-i İslâmiyye ve İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen Yay., İst., 1976.

Bursalı Mehmed Tahir Bey, *İdare-i Osmaniyye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, Matbaa-i Orhaniyye, İst., 1335.

_____, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İst., 1333.

_____, *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yayınları, İst., ts.

_____, *Osmanlılar Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, haz. Mehmet Sarı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

Çelik, İsa, *Vuslata Davet*, İnsan Yayınları, İst., 2004.

Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, Dâru İbni Kesir, 5. bs., Dimeşk, 1414.

Evliyâlar Ansiklopedisi, İhlas Gazetecilik, İst., 1992.

Güllüce, Hüseyin, *Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî*, Ötüken Neşriyat, İst., 1999.

İmam Nevevî, *Şerhu Müslim*, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411.

İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Müessesetü'r-Risâle, 4. bs., Beyrut, 1405.

İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l- Musannifîn*, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1951.

_____, *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-Zunûn*, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1972.

Kırca, Celal, *Kur'an'a Yönelişler: İlimler ve Yorumlar Açısından*, İst., 1993.

Kırımlı Selim Dîvâne, *Burhânu'l-Ârifîn*, Süleymâniye Kütüphanesi; Hacı Mahmûd Efendi, No: 2679.

_____, *Miftâhu Müşkilâti'l-Ârifîn ve Âdâbu Târiki'l-Vâsılîn: Tasavvufî Sorulara Cevaplar*, haz. Mustafa Tatçı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1996.

Muhammed Hüseyin Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, I-II, Dâru'l-Kalem, ts, Beyrut.

Nureddin Ali b. Muhammed b. Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahbâril Mevzûa*, tah. Muhammed es-Sebbâğ, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1391.

Pierre Lory, *Kaşânî'ye Göre Kur'an'ın Tasavvufî Tefsiri*, çev., Sadık Kılıç, İnsan Yay., İst., 2001.

Şeyh-i Köstendilli Süleyman Efendi, *Bahru'l-Velâye*, Süleymâniye Kütüphanesi; H.Hüsnü Paşa 579/1, ts.

Yıldırım, Birol, *Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, Erzurum 2016.